OLIY TA’LIM TALABALARIDA KORRUPSIYAGA QARSHI IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Jizzax davlat pedagogika universiteti tyutori
Qo‘shiyev Mirjalol Saidvali o‘g‘li
Email:muhammadmahramov40@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda oliy ta’lim muassasalari talabalarida korrupsiyaga qarshi mustahkam shaxsiy va kasbiy immunitetni shakllantirishning nazariy-metodologik, me’yoriy-huquqiy hamda innovatsion pedagogik mexanizmlari tizimli ravishda tadqiq etilgan. Tadqiqotda an’anaviy deklarativ va faqat jazolashga asoslangan yondashuvlarning cheklanganligi ilmiy asoslanib, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatli, aksiologik va komplayens yondashuvlarga tayangan interaktiv pedagogik texnologiyalar tizimi ishlab chiqilgan. Talabalarda antikorrupsion immunitetning uchta bazaviy komponenti - kognitiv-axborot, aksiologik-motivatsion va praksiologik (xulq-atvoriy) mezonlari ochib berilgan. Innovatsion mexanizmlar doirasida vaziyatli keyslar (case-study), sud jarayoni simulyatsiyasi (moot court), axloqiy dilemma tahlili, HEMIS axborot tizimining ochiqlik imkoniyatlari, anti-plagiat vositalari hamda talabalar komplayens tashabbuslari ko‘rsatib o‘tilgan. 240 nafar talaba ishtirokida o‘tkazilgan pedagogik tajriba-sinov ishlari natijalari matematik-statistik tahlillar (Student t-mezoni) orqali tasdiqlanib, taklif etilgan innovatsion mexanizmlar korrupsiyaga qarshi immunitetning yuqori darajasini 19.2% dan 54.2% gacha oshirishi isbotlangan.

Аннотация. В данных тезисах системно исследованы теоретико-методологические, нормативно-правовые и инновационные педагогические механизмы формирования устойчивого личностного и профессионального антикоррупционного иммунитета у студентов высших учебных заведений. Научно обоснована ограниченность традиционных декларативных и исключительно карательных подходов, разработана система интерактивных

педагогических технологий, опирающихся на личностно-ориентированный, деятельностный, аксиологический и комплаенс-подходы. Раскрыты три базовых компонента антикоррупционного иммунитета студентов — когнитивно-информационный, аксиологическо-мотивационный и праксиологический (поведенческий) критерии. В рамках инновационных механизмов освещены ситуационные кейсы (case-study), симуляция судебного процесса (moot court), анализ этических дилемм, возможности прозрачности информационной системы HEMIS, инструменты антиплагиата и студенческие комплаенс-инициативы. Результаты педагогического эксперимента с участием 240 студентов подтверждены методами математико-статистического анализа (t-критерий Стьюдента), доказано повышение высокого уровня антикоррупционного иммунитета с 19,2% до 54,2% под воздействием предложенных инновационных механизмов.

Abstract. "This paper systematically investigates the theoretical-methodological, regulatory-legal, and innovative pedagogical mechanisms for developing robust personal and professional anti-corruption immunity among higher education students. Scientifically substantiating the limitations of traditional declarative and purely punitive approaches, the research establishes a system of interactive pedagogical technologies grounded in student-centered, activity-based, axiological, and compliance-driven frameworks. Three foundational components of students’ anti-corruption immunity—cognitive-informational, axiological-motivational, and praxeological (behavioral) criteria—are identified. Within the framework of innovative mechanisms, situational case studies, moot court simulations, ethical dilemma analyses, the transparency capabilities of the HEMIS information system, anti-plagiarism tools, and student compliance initiatives are highlighted. The outcomes of the pedagogical experiment conducted with 240 students were validated through mathematical-statistical analysis (Student's t-test), proving that the proposed innovative mechanisms increased the high level of anti-corruption immunity from 19.2% to 54.2%."

Kalit so‘zlar: oliy ta’lim, talaba, korrupsiyaga qarshi immunitet, innovatsion pedagogik mexanizmlar, komplayens-nazorat, keys-stadi, simulyatsiya, akademik halollik, HEMIS, aksiologik yondashuv, pedagogik diagnostika, sud imitatsiyasi.

Ключевые слова: высшее образование, студенты, антикоррупционный иммунитет, инновационные педагогические механизмы, комплаенс-контроль, кейс-стади, академическая честность, система HEMIS, аксиологический подход, симуляция суда.

Keywords: higher education, undergraduate students, anti-corruption immunity, innovative pedagogical mechanisms, compliance control, case study, academic integrity, HEMIS system, axiological approach, moot court simulation.

KIRISH

Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichida inson qadrini yuksaltirish, adolatli va ochiq jamiyat qurish hamda iqtisodiyotning barcha jabhalarida qonun ustuvorligini ta’minlash davlat siyosatining fundamental mezoni sifatida belgilangan. Jamiyatning ma’naviy-axloqiy negizlarini yemiruvchi, davlat institutlariga bo‘lgan ishonchni pasaytiruvchi va iqtisodiy o‘sishni sekinlashtiruvchi eng xavfli global tahdidlardan biri shubhasiz korrupsiya illatidir. Ayniqsa, jamiyatning intellektual elitasini, ertangi kunning yetakchi mutaxassislarini tarbiyalaydigan oliy ta’lim sohasida korrupsiyaviy xavflarning mavjudligi nafaqat ta’lim sifatiga, balki butun mamlakatning strategik xavfsizligi va istiqboliga jiddiy zarar yetkazadi.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda korrupsiyaga qarshi murosasiz kurashishning mustahkam huquqiy va tashkiliy poydevori yaratildi. O‘zbekiston Respublikasining 2017-yil 3-yanvardagi 'Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida'gi O‘RQ-419-son Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-iyundagi 'O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida'gi PF-6013-son Farmoni, 2021-yil 6-iyuldagi PQ-5177-son qarori hamda Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tizimida amalga oshirilayotgan 'Korrupsiyasiz soha'

loyihasi ushbu sohada mutlaqo yangi bosqichni boshlab berdi. Ushbu hujjatlarda korrupsiyaga qarshi kurashish faqatgina jazolovchi (repressiv) choralar bilan cheklanib qolmasdan, eng avvalo, profilaktik-tarbiyaviy mexanizmlarga, aholining, xususan, talaba-yoshlarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishga, ularning ongida korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirishga tayanmog‘i lozimligi qat’iy belgilab qo‘yildi.

Oliy ta’lim muassasalaridagi korrupsiyaviy xavflar o‘zining spetsifik xususiyatlariga ega. OTMdagi korrupsiya faqatgina moddiy poraxo‘rlik (baho yoki diplom uchun noqonuniy to‘lov) shaklida emas, balki keng qamrovli akademik korrupsiya ko‘rinishlarida namoyon bo‘ladi. Bunga baholashdagi subyektivizm va noxolislik, dars qoldirishlar va davomatni sun’iy yopish, talabalarning o‘zgalar intellektual mehnatini o‘zlashtirishi (plagiat), kurs ishlari va bitiruv malakaviy ishlarini moddiy manfaat evaziga yozdirib olish, tanish-bilishchilik (nepotizm) kabi omillar kiradi. Talabalik davrida bunday holatlarga ko‘nikish, ularni 'oddiy muammo hal qilish usuli' sifatida qabul qilish bo‘lajak mutaxassisning shaxsiy va professional ongida korrupsion xulq-atvor stereotipini mustahkamlaydi.

Shu bois, oliy ta’lim jarayonida talabalarda korrupsiyaga qarshi immunitetni qaror toptirish ta’lim tizimining kechiktirib bo‘lmaydigan pedagogik vazifasidir. Biroq an’anaviy tarzda olib borilayotgan yuzaki ma’ruzalar, rasmiy yig‘ilishlar va qonun moddalarini deklarativ bayon etish kabi usullar kutilgan natijani bermayapti. Talabalarga taqiqlarni shunchaki e’lon qilish ularda mustahkam ichki qarshilik hosil qilmaydi. Bu esa ta’lim jarayoniga interaktiv, shaxsga yo‘naltirilgan, raqamli texnologiyalar bilan boyitilgan hamda real hayotiy simulyatsiyalarni o‘z ichiga olgan innovatsion pedagogik mexanizmlarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish zaruratini taqozo etadi.

Korrupsiya fenomenini tadqiq etish, uning paydo bo‘lish sabablari va ijtimoiy oqibatlarini o‘rganish uzoq yillar davomida kriminologiya, iqtisodiyot va sotsiologiya fanlarining predmeti bo‘lib kelgan. Xalqaro miqyosda korrupsiyaning institutsional modellarini yaratgan Robert Klitgaard o‘zining mashhur korrupsiya

formulasida (C = M + D - A: Korrupsiya = Monopoliya + Diskresiya (ixtiyoriylik) - Hisobdorlik) shaffoflik va hisobdorlikning yetishmasligi korrupsiyani yuzaga keltiruvchi asosiy katalizator ekanligini ko‘rsatdi. Syuzan Rouz-Akkerman (Susan Rose-Ackerman) o‘z ishlarida ta’limdagi korrupsiyaning jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlikni chuqurlashtirishi va inson kapitalining sifatini degradatsiyaga uchrashini asoslab bergan.

Shved siyosatshunosi va sotsiologi Bo Rotstayn (Bo Rothstein) sifatli davlat boshqaruvi va korrupsiyaga qarshi kurashda jamiyat a’zolari o‘rtasidagi 'ijtimoiy ishonch' (social trust) hamda o‘rnatilgan axloqiy me’yorlarning hal qiluvchi rolini ta’kidlaydi. Uning fikricha, jazo choralari qanchalik qat’iy bo‘lmasin, agar jamiyatning asosiy qatlamida o‘zaro kelishuvchanlik va noqonuniy imtiyozlarga moyillik saqlanib qolsa, korrupsiya barham topmaydi. Stiven Heyneman (Stephen Heyneman) oliy ta’lim tizimidagi akademik vijdonsizlik va korrupsiyaning to‘rtta asosiy xavfini - kasbiy layoqatsizlik, ijtimoiy adolatsizlik, milliy iqtisodiyotning intellektual zaiflashuvi va yosh avlodda qonunga itoatsizlik madaniyatining shakllanishini ajratib ko‘rsatgan.

O‘zbekiston va MDH olimlari tadqiqotlarida ham korrupsiyaga qarshi kurashning ma’naviy-axloqiy va huquqiy asoslari keng tahlil etilgan. Milliy huquqshunos va soha mutaxassislari (A.X. Saidov, Sh.T. Ikramov, F.X. Otaxonov, M.H. Baratov, Sh.M. Asadov va b.) korrupsiyaning oldini olishda davlat organlari va OTMlarda komplayens-nazorat xizmatlarining o‘rni, manfaatlar to‘qnashuvini bartaraf etish hamda qonunchilikni takomillashtirish masalalarini ko‘rib chiqqanlar. Pedagogika sohasida esa intellektual va ma’naviy immunitet, yoshlar huquqiy madaniyatini shakllantirish muammolari O. Musurmonova, M. Quronov, N. Muslimov, J. Tolipova, O. Bozorov kabi olimlarning ilmiy ishlarida nazariy jihatdan boyitilgan.

Shunga qaramay, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, oliy ta’lim muassasalarida bevosita talabalarda korrupsiyaga qarshi immunitetni shakllantirishning yaxlit pedagogik tizimi, uning diagnostik apparati, tarkibiy

komponentlari va amaliy pedagogik mexanizmlari yetarlicha tadqiq etilmagan. Ko‘plab tadqiqotlar umumiy huquqiy-targ‘ibot doirasida cheklanib, talabaning shaxsiy-axloqiy pozitsiyasini o‘zgartiruvchi interaktiv-simulyatsion, keysli va raqamli texnologiyalar bilan yetarli darajada qurollantirilmagan. Ushbu ilmiy bo‘shliq (research gap) mazkur tezisning dolzarbligini to‘liq asoslaydi.

Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatli, kompetensiyaviy, aksiologik (qadriyatli) va antikorrupsion komplayens yondashuvlarning dialektik integratsiyasi tashkil etadi. Mazkur yondashuvlar doirasida talaba shunchaki tarbiyaviy ta’sirlarning passiv qabul qiluvchisi emas, balki korrupsiyaga qarshi murosasiz kurashuvchi, o‘zining huquqiy va axloqiy prinsiplarini himoya qiluvchi ongli subyekt sifatida qaraladi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-pedagogik metodlar majmuasidan foydalanildi:

Nazariy-qiyosiy tahlil: Mavzuga oid milliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, O‘zbekiston Respublikasi qonunlari, xalqaro konvensiyalar (BMTning Korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi) hamda ta’lim sohasidagi normativ hujjatlarni qiyosiy o‘rganish.

Empirik-sotsiologik metodlar: Talabalar o‘rtasida o‘tkazilgan maxsus anonim so‘rovnomalar, test sinovlari, ekspert suhbatlari, komplayens mutaxassislari va professor-o‘qituvchilar bilan chuqurlashtirilgan intervyular, pedagogik kuzatuv.

Pedagogik eksperiment metodi: Ishlab chiqilgan innovatsion pedagogik mexanizmlarning samaradorligini sinash maqsadida tashkil etilgan aniqlovchi, shakllantiruvchi va umumlashtiruvchi tajriba-sinov bosqichlari.

Matematik-statistik tahlil: Olingan eksperimental natijalarning haqqoniyligi va ishonchliligini baholash uchun dispersion tahlil, Studentning t-mezoni hamda foiz ko‘rsatkichlari dinamikasining qiyosiy tahlili.

Tadqiqotning empirik bazasi: Tajriba-sinov ishlari 2024–2026-yillar oralig‘ida Oliy ta’lim muassasalarida tahsil olayotgan bakalavriat bosqichining 240 nafar talabasi (120 nafar tajriba guruhi - TG, 120 nafar nazorat guruhi - NG)

ishtirokida amalga oshirildi. Tajriba boshlanishidan oldin o‘tkazilgan birlamchi diagnostika talabalarning qariyb 45 foizida korrupsiyaga qarshi immunitet past yoki situativ darajada ekanligini ko‘rsatdi.

Pedagogik va psixologik kontekstda 'korrupsiyaga qarshi immunitet' – bu talaba shaxsining ichki intellektual, axloqiy-qadriyatli va irodaviy salohiyati bo‘lib, u tashqi korrupsiyaviy muhit ta’siriga, moddiy yoki ma’muriy bosimlarga, shuningdek akademik vijdonsizlik takliflariga qarshi ongli ravishda qarshilik ko‘rsatish, o‘z shaxsiy sha’ni va kasbiy qadr-qimmatini saqlash hamda adolat va qonun ustuvorligiga tayanib to‘g‘ri qaror qabul qilish layoqatidir.

Tadqiqotimiz doirasida talabalarda korrupsiyaga qarshi immunitetning 3 ta o‘zaro bog‘liq tarkibiy komponenti ajratildi va ularning pedagogik mezonlari belgilandi:

1. Kognitiv-axborot komponenti: Talabaning korrupsiya mohiyati, uning latent (yashirin) ko‘rinishlari, davlat va jamiyat uchun xavfli oqibatlari, antikorrupsion qonunchilik normalari, javobgarlik choralari, OTMdagi akademik qoidalar va komplayens talablari haqidagi tizimli va chuqur bilimlarini ifodalaydi.

2. Aksiologik-motivatsion komponenti: Talabaning ichki qadriyatlar tizimi, vijdoniylik, adolatparvarlik, halol mehnatga hurmat, shaxsiy qadr-qimmat va vatanparvarlik tuyg‘ularini qamrab oladi. Ushbu komponent talabada korrupsiyaga nisbatan chuqur ichki jirkanish, murosasizlik va o‘z mehnati bilan muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasini ta’minlaydi.

3. Praksiologik (xulq-atvoriy-faoliyatli) komponenti: Real hayotiy, ta’limiy va kasbiy vaziyatlarda talabaning qat’iy antikorrupsion pozitsiyani namoyish eta olishi, korrupsion takliflarni so‘zsiz rad etish, akademik plagiatdan tiyilish, axloqiy dilemma oldida to‘g‘ri qaror qabul qilish hamda komplayens kanallaridan unumli foydalanish amaliy ko‘nikmalarini ifodalaydi.

Quyidagi 1-jadvalda korrupsiyaga qarshi immunitet komponentlari, ularning pedagogik mezonlari va shakllanganlik ko‘rsatkichlari batafsil ifodalangan.

Oliy ta’lim talabalarida korrupsiyaga qarshi mustahkam immunitetni qaror toptirish an’anaviy dars shakllarini tubdan yangilashni va quyidagi to‘rtta o‘zaro uyg‘un innovatsion pedagogik mexanizmlar blokini tizimli qo‘llashni talab etadi:

Talabalarda qonuniy xulq-atvorni shakllantirishda faqat axborot berish samara bermaydi; ularni real harakat jarayoniga jalb etish lozim. Shu maqsadda quyidagi interaktiv usullar qo‘llaniladi:

a) Keys-stadi (Case-Study) metodi: OTM hayotida va davlat boshqaruvida yuz bergan real korrupsiyaviy holatlar va komplayens hodisalari asosida amaliy keyslar tuziladi. Masalan, 'Sessiya davrida bahoni kelishishga uringan guruhdoshingiz vaziyati', 'Bitiruv malakaviy ishini tayyor holda sotib olgan talaba taqdiri' kabi muammoli keyslar beriladi. Talabalar kichik guruhlarga bo‘linib, vaziyatning huquqiy, iqtisodiy va axloqiy oqibatlarini har tomonlama tahlil qiladilar hamda optimal yechim algoritmini ishlab chiqadilar.

b) Sud jarayoni simulyatsiyasi ('Moot Court'): Talabalar ishtirokida korrupsiyaviy jinoyatlar bo‘yicha sud imitatsiyasi tashkil etiladi. Talabalar sudya, davlat ayblovchisi (prokuror), advokat, sudlanuvchi, komplayens inspektori va guvohlar rollarini taqsimlab oladi. Bu mashg‘ulot orqali talabalar qilmishning tergov qilinishi, dalillarni baholash, qonun moddalarining qo‘llanilishi va jazoning muqarrarligi jarayonini o‘z ko‘zlari bilan ko‘rib, his qiladilar. Bu ularda korrupsiyaning huquqiy oqibatlariga nisbatan kuchli ichki hayiqish va qonunga hurmatni tarbiyalaydi.

c) Axloqiy dilemma (Dilemma analysis) usuli: Talabalar oldiga murakkab shaxsiy va kasbiy dilemma qo‘yiladi (masalan: 'Do‘stingizning o‘qishdan chetlatilishining oldini olish uchun yolg‘on guvohlik berasizmi yoki adolatni tanlaysizmi?'). Bunday mashqlar talabalarning qadriyatlar tizimini sinovdan o‘tkazadi, guruh ichida chuqur bahs-munozara uyg‘otadi va ularni oson noqonuniy yo‘lni emas, mashaqqatli halol yo‘lni tanlashga o‘rgatadi.

Oliy ta’lim tizimining raqamlashtirilishi korrupsiyaviy omillarni kamaytirishning eng samarali vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Raqamli vositalarning

pedagogik mohiyati shundaki, ular talabalarda qoidalar barcha uchun teng va o‘zgarmas ekanligiga ishonch hosil qiladi:

a) HEMIS axborot tizimining didaktik salohiyati: Oliy ta’lim jarayonlarini boshqarish axborot tizimi (HEMIS) talabaning davomati, oraliq va yakuniy nazorat natijalarini to‘liq ochiqlikda yuritadi. Tizimda inson omilining cheklanishi talabaga o‘z bilimini faqat o‘z kuchi bilan baholatish zarurligini tushuntiradi. Bu pedagogik jihatdan talabalarda mustaqil o‘rganish mas’uliyatini va baholashdagi subyektivizmdan himoyalanganlik tuyg‘usini uyg‘otadi.

b) Anti-plagiat tizimining tarbiyaviy ahamiyati: Barcha mustaqil ishlar, kurs loyihalari va dissertatsiyalarning majburiy plagiatga qarshi tekshiruvdan o‘tkazilishi talabalarda intellektual mulk madaniyatini shakllantiradi. Birovning mehnatini o‘g‘irlash – akademik korrupsiya ekanligi ongga singdiriladi.

c) Anonim qayta aloqa va komplayens botlari: Talabalar uchun OTM komplayens xizmatiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri va shaxsi sir saqlangan holda murojaat qilish imkonini beruvchi raqamli kanallar (Telegram botlar, 'Ishonch qutisi' portali) ishlab chiqiladi. Bu talabalarda befarqlik va loqaydlikni yengib, nohaqlikka qarshi turish madaniyatini shakllantiradi. Korrupsiyaga qarshi immunitetni shakllantirish alohida ajratilgan dars bilangina cheklanmasligi lozim. Barcha gumanitar va ixtisoslik fanlarining o‘quv dasturlariga 'Kasbiy etika va korrupsiyaga qarshi kurashish' modullari kiritilishi darkor. Bo‘lajak pedagog pedagogik etikani, bo‘lajak yurist qonun ustuvorligini, bo‘lajak iqtisodchi esa moliyaviy shaffoflikni o‘z kasbiy burchi sifatida o‘zlashtirishi lozim.

OTM muhitida sog‘lom ijtimoiy jamoatchilik fikrini yaratish maqsadida talabalar o‘rtasida Akademik halollik xartiyasi qabul qilinadi. Talabalar yetakchilari ishtirokida 'Yosh komplayens auditorlari' klublari faoliyati yo‘lga qo‘yilib, ular orqali talabalar o‘rtasida fleshmoblar, intellektual zakovat o‘yinlari va ijtimoiy videoroliklar tanlovlari muntazam o‘tkaziladi. Bu korrupsiyaga qarshi kurashni rasmiyatchilikdan talabalar harakatiga aylantiradi.

Quyidagi 2-jadvalda an’anaviy ta’lim usullari bilan taklif etilayotgan innovatsion pedagogik mexanizmlarning qiyosiy tahlili keltirilgan.

Taqqoslanuvchi mezonlar	An’anaviy pedagogik yondashuv	Innovatsion pedagogik mexanizm
Ta’limning asosiy maqsadi	Qonun moddalari va taqiqlarni yodlatish, faktik axborot berish.	Shaxsiy immunitet, qadriyatlar va real hayotiy qarshilik ko‘rsatish ko‘nikmasini hosil qilish.
Metodologik asos va shakllar	Monologik ma’ruzalar, rasmiy majlislar, buyruqbozlik.	Keys-stadi, Moot Court (sud imitatsiyasi), dilemma tahlili, erkin bahs-munozara.
Raqamli vositalarning roli	Faqat rasmiy hisobot va ro‘yxatga olish bilan cheklanadi.	HEMIS shaffofligi, Anti-plagiat, anonim komplayens botlari, raqamli monitoring.
Talabaning darsdagi o‘rni	Passiv tinglovchi, axborotni shunchaki qabul qiluvchi obyekt.	Faol tadqiqotchi, o‘z nuqtayi nazarini himoya qiluvchi va adolatni tiklovchi subyekt.
Baholash va nazorat mezoni	Yodlangan qonuniy me’yorlar bo‘yicha nazorat ishlari va testlar.	Amaliy vaziyatlardagi xulq-atvor, halollik indeksi va mustaqil xulosalar sifati.

Talabalarda korrupsiyaga qarshi immunitetning shakllanganlik darajalari oldindan ishlab chiqilgan diagnostik metodika (kompleks situatsion testlar, keysli vaziyatlarni hal qilish sifati, aksiologik yo‘nalganlik anketalari) asosida quyidagi uchta daraja bo‘yicha baholandi:

1. Yuqori daraja (Barqaror-faol): Talaba korrupsiyaga oid to‘liq va chuqur bilimlarga ega; halollik va adolatni hayotiy shaxsiy e’tiqodiga aylantirgan; har qanday noqonuniy bosimni qat’iy rad etadi va korrupsiyaviy holatlarga nisbatan faol fuqarolik pozitsiyasini egallaydi.

2. O‘rta daraja (Situativ-moslashuvchan): Huquqiy bilimlarga ega, korrupsiyani salbiy deb hisoblaydi, ammo real manfaatlar to‘qnashuvi yoki jiddiy bosim ostida ikkilanadi, loqaydlik yoki murosasozlik ko‘rsatishi mumkin.

3. Past daraja (Passiv-loqayd): Huquqiy bilimlari noaniq, korrupsiyani 'muammolarni tez va oson hal qilish chorasi' sifatida qabul qiladi, akademik plagiat va soxtalashtirishni jiddiy illat deb hisoblamaydi.

Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, tajriba guruhida qo‘llanilgan innovatsion mexanizmlar sezilarli ijobiy siljishni ta’minladi. Tajriba guruhida yuqori darajani egallagan talabalar ulushi 19.2 foizdan 54.2 foizga yetdi (mutlaq o‘sish +35.0%). Eng muhimi, korrupsiyaga nisbatan passiv va loqayd bo‘lgan past darajadagi talabalar soni 33.3 foizdan 7.5 foizgacha keskin qisqardi (-25.8%). Nazorat guruhida esa an’anaviy ta’lim sharoitida yuqori darajadagi o‘sish atigi 5.9 foizni tashkil etdi, xolos.

O‘tkazilgan tadqiqotlar va tajriba-sinov ishlari xulosalaridan kelib chiqqan holda, oliy ta’lim tizimida korrupsiyaga qarshi immunitetni shakllantirish samaradorligini oshirish bo‘yicha quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

1. O‘quv rejalariga yangi amaliy modul kiritish: OTMlarning barcha bakalavriat ta’lim yo‘nalishlari o‘quv rejalariga 'Akademik halollik va antikorrupsion komplayens madaniyati' nomli maxsus amaliy integrativ tanlov fanini (yoki tegishli o‘quv modullarini) kiritish va ularni faqat interaktiv seminar-trening tarzida o‘qitish.

2. HEMIS platformasida mustaqil baholash shaffofligini chuqurlashtirish: Oraliq va yakuniy baholash jarayonlarida talabalar ishlari shifrlangan (anonim) tarzda mustaqil baholovchilar yoki kompyuter tizimlari orqali tekshirilishi mexanizmini to‘liq joriy etish, bu orqali inson omilini minimallashtirish.

3. Tyutorlik faoliyatini interaktiv keyslar bilan boyitish: Murabbiylik va tyutorlik soatlarida rasmiy majlisbozlikdan voz kechib, har oyda kamida bir marta 'Oylik antikorrupsiya keysi' rukni ostida real hayotiy va talabalik muammolari muhokamasini yo‘lga qo‘yish.

4. Talabalarning mustaqil komplayens nazoratini qo‘llab-quvvatlash: OTM komplayens-nazorat bo‘limlari huzurida talabalar jamoatchilik kengashlarini tashkil etish, akademik halollik kodeksini buzgan holatlarga nisbatan murosasizlik ko‘rsatgan hamda a’lo o‘qigan talabalarni maxsus rag‘batlantirish.

5. Plagiatga qarshi kurash tizimini barcha bosqichlarga tatbiq etish: Faqat magistrlik va doktorlik dissertatsiyalari emas, balki barcha kurs ishlari va mustaqil ishlarning anti-plagiat ekspertizasidan o‘tishini majburiy qilib belgilash va natijalarni ochiq e’lon qilish.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, oliy ta’lim talabalarida korrupsiyaga qarshi immunitetni shakllantirish - bu shunchaki huquqiy bilimlarni uzatish emas, balki shaxsning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va kundalik xulq-atvorini o‘zgartiruvchi ko‘p qirrali pedagogik jarayondir.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, faoliyatli, aksiologik va komplayens yondashuvlarga asoslangan innovatsion pedagogik mexanizmlar (vaziyatli keyslar, sud jarayoni imitatsiyalari, axloqiy dilemma tahlili, HEMIS va raqamli komplayens vositalari) talabalarning korrupsiyaga nisbatan loqaydligini bartaraf etib, ularda mustahkam ichki qarshilik va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirishda an’anaviy metodlarga nisbatan bir necha barobar yuqori natija beradi.

Tavsiya etilgan konseptual model va amaliy mexanizmlar oliy ta’lim tizimida ta’lim sifatini oshirish, 'Korrupsiyasiz soha' loyihasini samarali amalga oshirish hamda Yangi O‘zbekiston taraqqiyoti uchun halol, professional va yuksak fuqarolik pozitsiyasiga ega raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining 2017-yil 3-yanvardagi 'Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida'gi O‘RQ-419-son Qonuni. – O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017-y., 1-son.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-iyundagi 'O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida'gi PF-6013-son Farmoni.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 6-iyuldagi 'Korrupsiyaga qarshi murosasiz munosabatda bo‘lish muhitini yaratish, davlat va jamiyat boshqaruvida korrupsiyaviy omillarni keskin kamaytirish va bunda jamoatchilik ishtirokini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida'gi PF-6257-son Farmoni.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi 'O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida'gi PF-5847-son Farmoni.

5. Ikramov Sh. T. Oliy ta’lim muassasalarida komplayens-nazorat tizimini tashkil etishning huquqiy va tashkiliy asoslari // Huquqiy tadqiqotlar jurnali. – 2022. – № 4. – B. 45–52.